

**TARBIYACHILARIDA IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK KOMPETENTLIK
OMILLARINING NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI.
(MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI MISOLIDA)**

Hamroyeva Nigina Said qizi

Annotatsiya: Jahonda amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqotlarda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijtimoiy-psixologik kompetentlik omillarini aniqlash, tarbiyachi-pedagog professional kompetentligini psixologik baholash orqali rivojlanish mexanizmlarini ishlab chiqish masalalari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ushbu maqolada pedagogning kasbiy kompetentligi tuzilishi va uning psixologik xususiyatlari, o'qituvchida kasbiy kompetentlik xususiyatlarni tarkib toptirishning psixologik omillari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetentlik, psixologik, pedagoglar, ta'lim-tarbiya, ijtimoiy muhit

Hozirda ta'lim jarayoni oldiga qo'yilgan asosiy buyurtma jamiyatga raqobatbardosh mutaxassisni yetishtirib berishdan iborat. Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, ko'pchilik ish beruvchilar mustaqil o'qib o'rganish, zarur hollarda tezkor va samarali qaror qabul qilish, o'z faoliyatini doimiy tahlil qilish (refleksiya) ko'nikmalariga ega bo'lgan xodim bilan shartnoma tuzishni ma'qul ko'radilar. Shuning uchun ham tarbiyachi avvalo, bilimli bo'lishi, o'zi yashab turgan ulkan hayotini bilishi, tabiat va jamiyatning qonuniyatlarini tushunishi, ijtimoiy faol bo'lishi, umumiy va maktabgacha tarbiya pedagogikasini, bolalar ruhiyati va fiziologiyasini egallashi va bolalarning yosh xususiyatlarini bilishi kerak. Shuningdek, pedagogik tarbiyachining hodisalarni tahlil qilishga ilmiy nuqtai nazardan yondashuvi bolani har tomonlama rivojlantirish muvaffaqiyatini amalga oshirishga imkon beradi. Buning uchun o'sib kelayotgan yosh avlodni bilimlar bilan qurollantirish milliy qadriyatlarimiz, ma'naviyatimizni tiklash jahon madaniyati, milliy madaniyatimiz durdonalari bilan tanishtirish, ularni jismoniy sog'lom ma'naviy yetuk qilib tarbiyalashdek vazifalar qo'yildi. Buning uchun har bir tarbiyachi o'zini talab va nazorat qila bilishi davlatimiz maktabgacha ta'lim tashkilotlari oldiga qo'ygan talablarni amalga oshirishning garovidir. Bunga quyidagilar kiradi: - Bolaning sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash. - Aqliy qobiliyatini o'stirish. - Milliy qadriyatimiz va ma'naviyatimizning g'oyaviy-aqliy tamoyillariga mos keluvchi e'tiqod va qarashlarini tarkib toptirish. - Ona vatanga muhabbatini, ijtimoiy faollikni shakllantirish. Yosh avlodda o'rtoqlik, do'stlik hissini halollik va mehnatsevarlikni tarkib toptirish.

Hozirgi zamon ta'lim-tarbiya sohasini maxsus tayorlangan, kasbiy kompetentlikka ega, ta'lim-tarbiya jarayonida psixologik bilim, malaka, ko'nikmalarni natijadorlik tamoyillari asosida qo'llaniladigan Pedagog siz tasavvur etib bo'maydi. "Kompetentlik" tushunchasining mohiyati. Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o'rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli bo'lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo'lish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda. Xo'sh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks etadi? Pedagog o'zida qanday kompetentlik sifatlarini yoritish zarur. Ayni o'rinda shu va shunga yondosh g'oyalar yuzasidan so'z yuritiladi. Inglizcha "competence" tushunchasi lug'avniy jihatdan bevosita "qobiliyat" ma'nosini ifodalaydi, mazmunan esa "faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish"ni yoritishga xizmat qiladi. "Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi.[1] Qobiliyat tushunchasi nafaqat pedagogik, balki birinchi navbatda psixologik tushuncha hisoblanadi va psixologiya fani orqali o'rganiladi, o'qitiladi. Kasbiy kompetentlik - mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Quyida kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyati qisqacha yoritiladi.

1. Ijtimoiy kompetentlik - ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda sub'ektlar bilan muloqotga kirisha olish.
2. Maxsus kompetentlik - kasbiy-pedagogik va psixologik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bo'lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi. Ular o'zida quyidagi mazmuni ifodalaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan trening mashg'ulotlarini qo'llash bilan bir qatorda ularning yakuniy natijalarini ikki xil tartibda baholashga erishildi. Xuddi shu singari treninglar aynan maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarini kasbiy jihatdan tayyorlash jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bizning tadqiqotimiz nuqtai nazardan trening dasturini samaradorligini baholash yo'nalishlari quyidagicha belgilanishi mumkin: 1. Psixokorreksion dastur samaradorligining bu yo'nalishi bo'yicha psixokorreksion jarayonni amalga oshirish uchun samarali metodlar qo'llanilgandagina natija berishi mumkin. 2. Psixokorreksion ish samaradorligi shartlari. Bu yondashuv doirasida shunday turli xil shartlar tadqiq etiladiki, ularga rioya qilish psixokorreksiya samarasini oshiradi. Psixotrening dasturi tarbiyachilarning fakatgina individual rivojlanishini emas, balki jamoaviy va guruhij jipsligini ta'minlashga, o'zaro hurmat va tushunish, nizoga sabab bo'luvchi holatlarni oldini olishda ham muhim o'rin tutadi. Buni barcha tarbiyachilarning psixotrening dasturini qo'llashdan keyingi natijalari ham tasdiqlaydi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining sotsial-psixologik kompetentligi verbal, ishonchlilik, barqaror insoniy munosabatlar, shaxsning kommunikativ imkoniyatlarini rivojlanishini ta'minlashi orqali kasbiy kamolotni ta'minlashga xizmat qilishi mumkin ekan. Psixotrening dasturini qo'llash natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijtimoiy-psixologik kompetentlik omillarini rivojlantirish, kasbiy kompetentlikni rivojlanishini ta'minlashi shubhasiz ekan. Qolaversa, mazkur omillarni shartli ravishda ijtimoiy, emotsional, shaxsiy-irodaviy guruhlarga birlashtirib, ularni tarbiyachilar faoliyatidagi o'rnini tahlil qilsak, biz tomonimizdan olib borilgan psixologik trening dasturi ko'proq ijtimoiy va emotsional guruhdagi omillarning ta'sirini kuchayishiga xizmat qilgan. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega va tarbiyachilarining ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish dasturida pedagogik vaziyatlar va shaxslararo munosabatlar tizimining ta'sirchan mexanizmlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Xulosa: Amaliyot shuni ko'rsatadiki, kasbiy tayyorgarlikning yuqoridagi ikkala yo'nalishi ham o'ziga xos muammolarga ega. Bir tomondan, talabalar va bitiruvchilarning pedagogik o'zaro ta'sir choralari va tartiblarini tashkil qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalari yetishmasligi. Xususan, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi bolani yangi narsalar, hodisalar dunyosiga jalb etish, uni qiziqarli ishlarga jalb qilish, faoliyat mavzusiga aylantirish juda qiyin. Bu ko'p jihatdan an'anaviy ravishda kelajakdagi maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining

kasbiy tayyorgarligi, avvalambor, o'quv faoliyatini rejalashtirish, dasturlarni amalga oshirish, texnologiyalarni o'zlashtirish, bolalar faoliyatini mo'ljallangan jarayon bo'yicha tashkil etishga qaratilganligi bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абрамов А.В. Методика подготовки учителей математики в учебно-научном педагогическом комплексе: Автореф.дис. ... канд.пед.наук. – М., 1993.-30с.
2. Ганжиев Ф.Ф., Қодирова М.Д. МАКТАБГАЧА ТА‘ЛИМ МУАССАСАСИ ТАРБИЯЛАНУВЧИЛАРИ ИҶТИМОЙПСИХОЛОГИК МОСЛАШУВИНИНГ ОЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. //Педагогик маҳорат. Илмий журнал. – Бухоро. 2020.№2. – Б. 109-111. (19.00.00. №7).
3. Norbosheva, M. (2022). О ТЕХНИКЕ НАЧАЛА РАЗГОВОРА С КЛИЕНТОМ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ КОНСУЛЬТИРОВАНИИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7456>
4. Бердиева Х.М., Шаманов М.Х., Абдурахмонова Р.Х., Гулбоева Б.Н. Технология и методика обучения учащихся общеобразовательных школ // Студенческий вестник: электрон. научн. журн. 2018. № 29(49). URL: <https://internauka.org/journal/stud/herald/49> (дата обращения: 10.03.2022).